Democratie hoort zich ook uit te strekken tot de economie

Geert Reuten, de Volkskrant, OPINIE, 13 december '2001,

Van volwaardige democratie kan pas sprake zijn als deze zich niet beperkt tot het domein van de politiek. Ook de economie moet aan democratische controle worden onderworpen en dat is precies waar het veel betogers tegen de globalisering om gaat, stelt Geert Reuten.

ROND de Eurotop die vrijdag in Brussel begint, zal net als eerder in Nice, Stockholm en Genua worden gedemonstreerd tegen de liberaal-economische globalisering. Onder hen de Europese ATTAC-verenigingen (een Frans initiatief met inmiddels afdelingen in 29 landen). Hoog op de actie-agenda staat verzet tegen het vrij internationaal kapitaalverkeer.

In de EU-verdragen is vastgelegd dat onze economie een 'markteconomie' moet zijn: vrije handel van goederen en vrije handel in de diensten van mensen (de arbeidsmarkt).

We kennen politieke vrijheid en economische vrijheid. Regeringen van de EU-landen en de Verenigde Staten laten zich graag voorstaan op die vrijheid. En ook op democratie. Maar als ze over democratie spreken, dan beperken ze die steeds tot politieke democratie. Natuurlijk moet politieke vrijheid z'n uitwerking hebben in politieke democratie. Zonder deze uitwerking is politieke vrijheid slechts de brute politieke vrijheid van de machthebbers. Het volk moet bestuurders kiezen, moet ze kunnen controleren, en ze kunnen afzetten.

Maar voor economische vrijheid zou een uitwerking in economische democratie niet nodig zijn. Dat is merkwaardig. Consequent democratisch zou zijn als werknemers en consumenten ook de bestuurders van bedrijven zouden kiezen; ze ook zou controleren; ook hun salaris zou vaststellen; en ze ook zou kunnen afzetten als ze hun werk niet goed doen.

Maar wat is de realiteit? Net als dat vroeger voor de politiek gold, benoemen bestuurders van bedrijven zélf hun opvolgers; en zij maken uit wát en hoé er geproduceerd wordt. Onze democratie is dus een gebrekkige democratie. De huidige economische heersers zijn goed vergelijkbaar met de politieke heersers uit de 19de eeuw: zij hielden politieke democratie voor een illusie.

De politieke macht moest voorbehouden blijven aan een elite die deze macht verkregen had door erfenis of door strijd of door onderlinge benoeming. Hetzelfde vooroordeel geldt thans de economische democratie: een illusie. Zolang vrijheid, in welk domein dan ook, niet is gedemocratiseerd, is het slechts gecorrumpeerde vrijheid van de macht. En zolang één maatschappelijk domein nog niet gedemocratiseerd is, zal dit de andere domeinen met zijn macht infiltreren.

Dat geldt nog steeds voor de aarzelende democratie in het persoonlijk domein met z'n sexe-basis (die de andere domeinen infiltreerde en nog steeds infiltreert). Het geldt voluit voor het economisch domein: de gecorrumpeerde vrijheid van de economische macht infiltreert het persoonlijk domein en het politiek domein.

Op internationaal terrein werd en wordt het niet-gedemocratiseerde 'economisch liberalisme' door VS en de huidige EU-landen gedoseerd naar gelang de kracht van hun economische elite: ze propageerden vrije handel en vrij kapitaalverkeer steeds op het moment dat hun bedrijven sterk genoeg waren om de rest van de wereld te domineren (en voor sectoren zoals de landbouw waar dat niet voor gold, werden uitzonderingen gecreëerd).

Daarbij hebben ze in de afgelopen vijftig jaar internationale economische organisaties zoals het IMF, de Wereldbank en de WTO voor hun kar weten te spannen - al was het alleen maar omdat zij er de dienst uitmaken.

Tot ongeveer 1980 was het internationaal kapitaalverkeer - onder de vlag van het Bretton Woods verdrag uit 1944 - overal sterk gereguleerd. Maar vanaf dan propageren de VS en de huidige EU-landen het vrije internationale kapitaalverkeer; hun ondernemingen denderen nu over de wereld - voorop de financiële sector.

Dit vrije kapitaalverkeer is het sluitstuk van het economisch liberalisme. Het is kwalijk omdat grote bedrijven daardoor landen tegen elkaar kunnen uitspelen: ze investeren in landen die hen het minst hinderen op het gebied van milieuwetgeving en arbeidswetgeving en die het minste belasting heffen op hun winsten of de inkomens van het topmanagement. Landen onderbieden elkaar steeds verder. En arme landen moeten daarin steeds een stap verder doen dan de rijke landen.

Vrij kapitaalverkeer verlamt op deze terreinen de politiek-economische manoeuvreerruimte. Maar het is óók een sluitstuk van economisch liberalisme omdat het de economische democratie in feite verhindert: economische machthebbers dirigeren 'hun' bedrijven naar landen die hun vrijheid onaangetast laten.

De betogers die straks weer de straat op gaan zijn het erover eens dat het roer om moet. Over de vraag 'hoe' en 'wat' lopen de meningen uiteen. Voor ATTAC ligt het aangrijpingspunt voor verandering vooralsnog vooral bij het internationaal kapitaalverkeer. Dit zou in fasen opnieuw onder controle moeten worden gebracht. Daarbij gaat het in eerste instantie om een uiterst gematigde doelstelling, namelijk een geringe belasting op internationale financiële transacties (de zgn. Tobin-tax) om tenminste het speculatieve kapitaalverkeer in te dammen.

Ten tweede moeten internationale organisaties zoals IMF en Wereldbank het recht van landen erkennen om zélf te bepalen of en in welke mate ze zich open willen stellen voor internationale handel en kapitaalverkeer; en de EU moet zich inzetten voor dat recht.

Andere eisen aan de EU sluiten aan bij de huidige gevolgen van vrij kapitaalverkeer: harmonisering van belastingtarieven, aanpak van belastingparadijzen, en harmonisering van milieuwetgeving. Naarmate dit gerealiseerd is, kunnen economische machthebbers landen minder tegen elkaar uitspelen. Daarmee zijn we nog steeds ver verwijderd van economische democratie, maar het schept tenminste de voorwaarden waaronder dit punt op de agenda kan komen. De bereidheid van EU-regeringen om deze maatregelen op korte termijn te bewerkstelligen, zal aantonen of democratie voor hen ophoudt bij de politiek, of dat ze bereid zijn op te komen voor volwaardige democratie, ook op het terrein van de economie.